

Το ζήτημα των θυμάτων: Νεκροί και τραυματίες

Το ζήτημα του ακριβούς αριθμού των νεκρών κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Πολυτεχνείου και την επιχείρηση καταστολής της, παραμένει ακόμη και σήμερα ένα δισεπίλυτο πρόβλημα. Πρόκειται για ένα θέμα με έντονη πολιτική και ψυχολογική φόρτιση, με αποτέλεσμα να αποφεύγεται γενικά η προσέγγισή του. Αλλά η καώδης και ατεκμηρίωτη πληροφόρηση που υπάρχει γύρω από αυτό το ζήτημα, δεν είναι δυνατόν να απολαμβάνει εσαεί αυτή την ιδιότυπη «ασυλία», στο όνομα της δήθεν προστασίας της φήμης του Πολυτεχνείου. Αποτελεί βαθύτατη πεποίθησή μου ότι η κατάσταση αυτή δεν απαξιώνει μόνο την εξέγερση καθεαυτή, τις χιλιάδες των ανθρώπων που ρίχτηκαν στη φωτιά και, εν τέλει, εξευτελίζει τη μνήμη των πραγματικών θυμάτων, αλλά προχωρά πέραν αυτού: αφήνει το περιθώριο στους έμμεσους ή άμεσους υποστηρικτές του καθεστώτος και*τους κάθε λογής «αναθεωρητές» της ιστορίας να μιλούν για «παραμύθια της Αριστεράς» και για «2-3 νεκρούς από αδέσποτες σφαίρες».

Από τα μέσα του 2002 έχει ξεκινήσει μια ιστορική έρευνα στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών με τίτλο «Τεκμηριώνοντας τα γεγονότα του Νοεμβρίου 1973». Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας επιχειρείται η συγκέντρωση και επεξεργασία με επιστημονικές μεθόδους τεκμηρίων που αφορούν σε πολλές παραμέτρους των γεγονότων, όπως το χρονικό της εξέγερσης, το επιχειρησιακό σχέδιο για την καταστολή της, η εξέλιξη των γεγονότων έξω από το Πολυτεχνείο κ.ο.κ. Ένα από τα ζητούμενα είναι, φυσικά, ο αριθμός και η ταυτότητα των θυμάτων. Αν και η έρευνα βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, θα επιχειρήσουμε στο σημείο αυτό μια συνοπτική παρουσίαση των πρώτων διαπιστώσεων, με έμφαση στη «γενεαλογία» του ζητήματος.

Οι ανακοινώσεις του καθεστώτος και οι φήμες

Αμέσως μετά την εισβολή του στρατού και την εκκένωση του Πολυτεχνείου, η χούντα ανακοίνωσε ότι κατά τη διάρκεια των αιματηρών επεισοδίων υπήρξαν 4 νεκροί. Στη συνέχεια ο κατάλογος συμπληρώθηκε σταδιακά, ώστε τελικά ο συνολικός αριθμός των επίσημα αναγνωρισμένων από τη χούντα νεκρών έφθασε τους 15.

Ανεξάρτητα όμως του τι παραδεχόταν το καθεστώς, από την πρώτη στιγμή υπήρξαν φήμες για πολύ μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων, φήμες που ήταν προϊόν της ζοφερής ατμόσφαιρας της περιόδου εκείνης και της πλήρους ανυποληψίας των κυβερνητικών ανακοινώσεων. Οι φήμες αυτές έκαναν λόγο για 100, 200, ακόμη και 500 νεκρούς, ομαδικούς τάφους στο νεκροταφείο Ζωγράφου και αλλού, ενώ αναφέρονταν και σε συγκεκριμένα περιστατικά, όπως το θάνατο τουλάχιστον 3 ατόμων που συνεθλίβησαν από το άρμα μάχης που εισέβαλε στο Πολυτεχνείο, την εκτέλεση των εκφωνητών του ραδιοσταθμού και των τραυματιών που νοσηλεύονταν στο πρόχειρο ιατρείο, κ.τ.λ. Συχνά στις περιγραφές αυτές αναμιγνύονταν πραγματικά γεγονότα με ανεπιβεβαίωτες εικασίες, αποτέλεσμα της σύγχυσης που επικρατούσε και της αδυναμίας ελέγχου των πληροφοριών μέσα σε συνθήκες παρανομίας του αντιδικτατορικού κινήματος αφενός, και της αχαλίνωτης καθεστωτικής τρομοκρατίας αφετέρου, με την αδιαμεσολάβητη πλέον εγκαθίδρυση της εξουσίας της Ε.Σ.Α.

Αυτές οι φήμες δεν προέρχονταν μόνο από την πλευρά του αντιδικτατορικού κινήματος. Σε συνέντευξή του στην αμερικάνικη εφημερίδα «Cincinnati Enquirer» (27.5.1973), ο ταγματάρχης Γεώργιος Σφακιανάκης, στρατιωτικός ιατρός που είχε υποβάλει την παραίτησή του μετά τα γεγονότα, έκανε λόγο «για 400 ή 500 συνολικά νεκρούς στο Πολυτεχνείο».

Μετά την μεταπολίτευση και υπό την πίεση της κοινής γνώμης, ανατέθηκε το Σεπτέμβριο του 1974 στον εισαγγελέα Δημήτριο Τσεβά, να διενεργήσει προκαταρκτική εξέταση. Όπως είδαμε, οι βάσεις της πεποίθησης για τον υψηλό αριθμό νεκρών είχαν τεθεί ήδη από την περίοδο της δικτατορίας. Αλλά η εδραίωσή της συντελέστηκε στο πλαίσιο της εξέτασης Τσεβά, κυρίως μέσα από τις καταθέσεις ορισμένων ανθρώπων που έλαβαν τότε μεγάλη δημοσιότητα.

Ο κατάλογος Παπαδάτου

Στις 17.11.1974, ο δημοσιογράφος Γρηγόριος Παπαδάτος υπέβαλε στον Τσεβά ένα κατάλογο 59 ονομάτων, που ισχυριζόταν ότι αντιστοιχούσαν σε νεκρούς των ημερών εκείνων. Στον κατάλογο αυτό συγκεντρώνο-

νταν όλα σχεδόν τα ονόματα που είχαν κατά καιρούς ακουστεί μέσα στον κυκεώνα της φημολογίας επί δικτατορίας.

Ο Παπαδάτος προέκυψε στη συνέχεια ότι κυκλοφορούσε στην περιοχή του Πολυτεχνείου με ταυτότητα εφέδρου αξιωματικού και ότι διατηρούσε επαφές με παρακρατικούς και βαθμοφόρους του Στρατού και της Χωροφυλακής. Να συμπληρώσουμε το πορτραίτο του με το γεγονός ότι στο δημοψήφισμα του Δεκεμβρίου 1974 ήταν υπεύθυνος του γραφείου τύπου της «Βασιλικής Ενώσεως» και προπαγάνδιζε την ψήφο υπέρ του Κωνσταντίνου.

Ο Τσεβάς διαπίστωσε, σύντομα, ότι ο κατάλογος που του παρουσίασε ο Παπαδάτος δεν ήταν αξιόπιστος, καθώς ορισμένα από τα αναφερόμενα ονόματα αφορούσαν σε τραυματίες, ενώ απουσίαζαν ονόματα αναμφισβήτητων νεκρών και γενικότερα «ουδέν ουδαμότεν προσφέρεται προς επιβεβαίωσίν του». Ο ίδιος ο Παπαδάτος, καταθέτοντας στη δίκη του Πολυτεχνείου, δεν επέμεινε για την ακρίβεια των στοιχείων του. Απαντώντας στην ευθεία ερώτηση «σε ποιο αριθμό ανεβάζετε εσείς τους νεκρούς του Πολυτεχνείου;», δήλωσε ότι «με στοιχεία έχω διαπιστώσει ότι υπάρχουν 26 με 30 νεκροί. Αλλά υπολογίζω ότι είναι πολύ περισσότεροι».

Οι καταθέσεις Τσαγκουρνή

Ο επόμενος μάρτυρας που προέβη σε «συνταρακτικές αποκαλύψεις» ήταν ο Παντελής Τσαγκουρνής, ένας στρατιώτης που κατά τη διάρκεια των γεγονότων υπηρετούσε στο Πεντάγωνο. Ο Τσαγκουρνής κατέθεσε ότι είχε δει στο Επιτελείο μια αναφορά του συνταγματάρχη Ντερτιλή, βάσει της οποίας «ο μέχρι τότε αριθμός των νεκρών ήταν 423». Στην κατάθεση αυτή δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα από έναν δημοσιογράφο που δημοσίευσε ολόκληρο βιβλίο βασισμένο επάνω της. Στη συνέχεια, ωστόσο, ο Π. Τσαγκουρνής ανασκεύασε τους ισχυρισμούς του, υποστηρίζοντας ότι δεν ήταν σίγουρος αν το έγγραφο «έλεγε ότι υπήρχαν 423 νεκροί ή τραυματίαι», ενώ στη δίκη ανέφερε πλέον με βεβαιότητα ότι ο αριθμός αφορούσε σε νεκρούς και τραυματίες συνολικά. Είναι αντιληπτή βέβαια η αυσσαλέα διαφορά μεταξύ των δύο εκδοχών: εάν στους 423 περιλαμβάνονταν νεκροί και τραυματίες, τότε ο αριθμός ήταν μάλλον συντηρητικός, αφού η προκαταρκτική έρευνα είχε ήδη πιστοποιήσει 1.103 τραυματίες!

Οι «αποκαλύψεις» Πίμπα

Αιφνιδίως στις 9.10.1974, παρουσιάστηκε στον Τσεβά ο Δημήτριος Πίμπας, πρώην πράκτορας της Κ.Υ.Π. που είχε δράσει στο Πολυτεχνείο ως προβοκάτορας, ο οποίος και δήλωσε: «Οι τύψεις συνειδήσεως με οδήγη-

σαν στο γραφείο σας, θα τα αποκαλύψω όλα», ενώ στη συνέχεια αναφέρθηκε σε «450 νεκρούς και ομαδικούς τάφους», για τους οποίους είχε, υποτίθεται, ακούσει να μιλάνε κάποιοι αξιωματικοί στην Κ.Υ.Π.

Οι αναφορές του Πίμπα για ομαδικούς τάφους έδωσαν την αφορμή στον τότε δήμαρχο Ζωγράφου, Δημήτρη Μπέη, να προτείνει την ανασκαφή της βορειοανατολικής πλευράς του νεκροταφείου, προκειμένου να ανακαλυφθούν οι νεκροί του Πολυτεχνείου. Ποτέ δεν μάθαμε τα αποτελέσματα αυτών των ανασκαφών.

Στο μεταξύ, ο Πίμπας βρέθηκε ο ίδιος κατηγορούμενος για τη δράση του στο Πολυτεχνείο και στην απολογία του δεν αναφέρθηκε πλέον καθόλου σε νεκρούς και ομαδικούς τάφους, αρκούμενος στη δικαιολόγηση της προσωπικής του εμπλοκής. Να συμπληρώσουμε το πορτραίτο του με την πληροφορία ότι τον Φεβρουάριο του 2003 συνελήφθη και πάλι, κατηγορούμενος για απάτη κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια.

Το πόρισμα Τσεβά

Στο πόρισμά του (14.10.1974), ο εισαγγελέας Δ. Τσεβάς σημείωνε εισαγωγικά ότι:

«Ανεξιχνίαστος παραμένει εισέτι ο ακριβής αριθμός των νεκρών. Σύγνονοι κατεβλήθησαν προς την κατεύθυνση αυτήν προσπάθειαι και πέραν των αμέσως ή εμμέσως περιερχομένων εις γνώσιν μου, έκκλησις δια του τύπου δημοσία διευτώθη, όπως καταγγελθώσιν ή αναφερθώσι περιπτώσεις θανάτων ή και εξαφανίσεων ατόμων συνεπεία των γεγονότων του Πολυτεχνείου[...]. Κατά την διαδρομήν της ερεύνης εβεβαιώθησαν ή και απλώς επιθανολογήθησαν περιστατικά εδραιούντα παρ' εμοί την πεποίθησιν ότι οι νεκροί εκ των γεγονότων του Πολυτεχνείου υπήρξαν περισσότεροι των επισήμως ανακοινωθέντων».

Ο Τσεβάς εκτιμούσε ότι ο αριθμός των νεκρών μπορεί να φθάνει τους 34 (18 επώνυμους και 16 ανώνυμους), τους οποίους διέκρινε σε τρεις κατηγορίες: *

α) Επισήμως ανακοινωθέντες νεκροί, στους οποίους περιλάμβανε τους γνωστούς 15.

β) Νεκροί πλήρως βεβαιωθέντες, στους οποίους περιλάμβανε άλλους 3.

γ) Νεκροί βασίμως προκύπτοντες, στους οποίους συγκατέλεγε 16 ανώνυμους νεκρούς, για τους οποίους υπήρξαν επώνυμες καταθέσεις. Σε αυτούς συγκαταλέγονται 10 που προέκυψε ότι διακομίστηκαν στο Ρυθμικό Κέντρο Αθηνών, χωρίς να καταχωρηθούν επισήμως.

Η πρόταση Ζαγκίνη και η δίκη του Πολυτεχνείου

Εισάγοντας τη δικογραφία στο Συμβούλιο Εφετών (28.7.1975), ο αντεισαγγελέας Ιωάννης Ζαγκίνης πρότεινε την παραπομπή των κατηγορουμένων για 23 ανθρωποκτονίες και 126 απόπειρες ανθρωποκτονίας. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Ζαγκίνης πρόσθεσε 4 ακόμη επώνυμους νεκρούς και παρέλειψε έναν από τους 18 του πορίσματος Τσεβά, ενώ παράλληλα δέχθηκε μόνον 2 από τα 16 ανώνυμα θύματα που περιείχε το πόρισμα.

Κατά τη διάρκεια της δίκης (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1975) κατατέθηκαν εκ νέου τα πλήρη στοιχεία του νεκρού που είχε παραλειφθεί από το βούλευμα, ανεβάζοντας έτσι τον αριθμό των τεκμηριωμένων θανάτων σε 24, χωρίς ωστόσο το δικαστήριο να δεχθεί ότι οι θάνατοι αυτοί συνεπάγονταν πάντοτε και συγκεκριμένες ποινικές ευθύνες των οργάνων του καθεστώτος. Στόχος του δικαστηρίου, όπως προέκυψε, ήταν αφενός να μειώσει στο ελάχιστο δυνατό τις ευθύνες της Αστυνομίας, και αφετέρου να επιρρίψει τις ευθύνες του Στρατού όχι τόσο στη φυσική του ηγεσία και τον τότε δικτάτορα Παπαδόπουλο, αλλά κυρίως στις συνωμοτικές ραδιουργίες του επικεφαλής της Ε.Σ.Α. και κατοπινού δικτάτορα Ιωαννίδη, στο πλαίσιο μιας θεωρίας που ήταν τότε της μόδας, σύμφωνα με την οποία το Πολυτεχνείο εξυπηρέτησε εξ αντικειμένου τα σχέδια του τελευταίου, αν δεν το οργάνωσε κιόλας! Πρέπει να υπογραμμιστεί στο σημείο αυτό η πλήρης απαξίωση στα μάτια της κοινής γνώμης, όλης της μετά από τον Τσεβά δικαστικής εκκαθάρισης της υπόθεσης του Πολυτεχνείου, ιδίως μετά την επανεκδίκαση της υπόθεσης το 1977, με τις αθωώσεις και τις εξευτελιστικές* ποινές που καταλογίστηκαν.

Η επετειακή μνήμη

Η απαξίωση αυτή των επίσημων στοιχείων επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι, ενώ οι έρευνες πιστοποιούσαν 24 επώνυμους και, άλλους 16 (στη μέγιστη εκδοχή) ανώνυμους νεκρούς, η κοινή γνώμη και ιδιαίτερα οι υπεύθυνοι που διαχειρίζονταν τα επόμενα χρόνια την επετειακή μνήμη του Πολυτεχνείου, αρχικά από καχυποψία και αργότερα από αδιαφορία, άγνοια και αποξένωση από τα γεγονότα, παρέμεναν προσκολλημένοι στις φήμες και τους ατεκμηριώτους καταλόγους νεκρών που είχαν δει το φως μετά τη μεταπολίτευση. Ειδικότερα ο κατάλογος Παπαδάτου είχε τύχει εξαρχής και επί μακρόν γενικής αποδοχής και διαβαζόταν επί πολλά χρόνια στις επετείους του του Πολυτεχνείου.

Σήμερα, παρατηρώντας κανείς τις εκδοχές που δημόσια εμφανίζονται απέναντι στο ζήτημα των νεκρών, διαπιστώνει τα εξής:

α) Κάποιοι επιλέγουν να παραθέσουν τα αποτελέσματα της έρευνας Τσεβά, άλλοτε μνημονεύοντας μόνο τους 18 επώνυμους νεκρούς του πορίσματος και άλλοτε προσθέτοντας και τους 16 ανώνυμους, αναφερόμενοι έτσι σε 34 συνολικά νεκρούς. Αμφότερες όμως οι εκδοχές αυτές πάσχουν από το μειονέκτημα της βασικής επιλογής, καθώς αγνοούν και κατά συνέπεια παραλείπουν τα 4 επιπλέον τεκμηριωμένα ονόματα της μετά τον Τσεβά διαδικασίας.

β) Κάποιοι άλλοι αναφέρονται σε 45 ή και 56 νεκρούς, σε αυθαίρετους δηλαδή αριθμούς, των οποίων είναι εξαιρετικά δυσχερές να εντοπιστεί η πηγή.

γ) Η κυρίαρχη τάση, τέλος, επιλέγει να προβάλλει τον κατάλογο που έχει το κύρος της μέγιστης νομιμοποίησης, αφού εκφωνείται τα τελευταία χρόνια στην ετήσια επετειακή εκδήλωση, που οργανώνεται στο ίδιο το Πολυτεχνείο.

Ο «επίσημος» κατάλογος

Ο κατάλογος αυτός, που έχει συνταχθεί με μέριμνα κυρίως της Προεδρικής Ένωσης Μπτέρων Ελλάδας (Π.Ε.Μ.Ε.), περιλαμβάνει 88 ονόματα, που δεν αναφέρονται πλέον αποκλειστικά στην περίοδο του Νοεμβρίου 1973, αλλά σε όλο το χρονικό διάστημα της δικτατορίας 1967-1974. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν όλες οι γνωστές περιπτώσεις των θυμάτων της κούρτας, από τα θύματα του πραξικοπήματος και τους λιγότερο ή περισσότερο ανεξιχνίαστους θανάτους επωνύμων αντιπάλων του καθεστώτος, μέχρι τους αγωνιστές που έχασαν τη ζωή τους προβαίνοντας σε πράξεις αντίστασης και, φυσικά, τους νεκρούς του Πολυτεχνείου. Σ' αυτούς τους τελευταίους θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας.

Τα ονόματα που εμφανίζονται στην κατηγορία αυτή είναι 52. Συγκρίνοντας τα* με τα αναφερόμενα στους παλαιότερους καταλόγους, παρατηρούμε ότι παραμένουν στη θέση τους 26 αταύιστα ονόματα, τα οποία εξακολουθούν να εκφωνούνται κάθε χρόνο από τα μεγάφωνα του Πολυτεχνείου. Ανάμεσά τους 9 που πιθανότατα αφορούν σε άτομα τα οποία σε πρώτη φάση είχαν θεωρηθεί νεκροί, αλλά μετά τη μεταπολίτευση προέκυψε, όπως είδαμε, ότι είχαν μόνο τραυματιστεί. Δύο αποτελούν γνωστές παραφθορές ονομάτων και στοιχείων διαπιστωμένων νεκρών που είχαν διορθωθεί ήδη δύο ημέρες μετά τα γεγονότα, αλλά συνεχίζουν να αναφέρονται μαζί με τις σωστές εκδοχές τους, επαναλαμβανόμενα έτσι εις διπλούν: Υπό τον ανύπαρκτο «Αιγύπιο» Τορίλ Τεκλέτ εξακολουθεί 30 χρόνια μετά να υποκρύπεται η νορβηγίδα φοιτήτρια Toril Margrethe Engeland, και υπό τον Γεώργιο Σαρμαλή, ο Γεώργιος Σαμούρης. Ως Διαμαντάκος πλέον εμ-

φανίζεται η Μαρία Διαμαντάκη των καταλόγων του 1974-1975, όνομα που θεωρούμε ότι πιθανότατα υποκρύπτει τη Μαρία Διαμανάκη, λόγω της αρχικής φήμης ότι η εκφωνήτρια του Πολυτεχνείου είχε εκτελεστεί. Πέντε ονόματα αφορούν σε αυτοκτονίες που καταγράφηκαν μεταξύ Νοεμβρίου 1973 και Μαρτίου 1974, και αμφισβητήθηκαν μετά την μεταπολίτευση, χωρίς όμως και να προκύψει ποτέ κάποιο χειροπιαστό στοιχείο ότι ήταν πολιτικές δολοφονίες και μάλιστα συνδεδεμένες με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Ένα τουλάχιστον όνομα (Ιωάννης Φιλίνης) αντιστοιχεί σε πραγματικό νεκρό, του οποίου όμως ο θάνατος, σύμφωνα με την ίδια του την οικογένεια (συμπεριλαμβανομένου του αδελφού του και ιστορικού στελέχους της αριστεράς Κώστα Φιλίνη), οφείλεται σε παθολογικά αίτια. Εξακολουθούν, τέλος, να εκφωνούνται 14 ονόματα (από τα οποία τα 7 χωρίς καν βαπτιστικό), για τα οποία τίποτα περισσότερο δεν έγινε ποτέ γνωστό.

Αλλά το πλέον αξιοσημείωτο είναι ότι στον επίσημο αυτό επετειακό κατάλογο, ενώ αναφέρονται όλοι αυτοί οι άγνωστοι «νεκροί», σημειώνονται μόνον 16 από τους 23 επώνυμους νεκρούς του Πολυτεχνείου! Επτά άνθρωποι των οποίων γνωρίζουμε τα πλήρη στοιχεία και για τους οποίους έχει τεκμηριωθεί με τον πλέον αναμφισβήτητο τρόπο ότι έχασαν τη ζωή τους στα γεγονότα εκείνων των ημερών, ο Αλέξανδρος Μπασρί Καρακάς, ο Ευσάθιος Κολινιάτης, ο Σπύρος Κοντομάρης, ο Ανδρέας Κούμπος, ο Σωκράτης Μιχαήλ, η Βασιλική Μπεκιάρη και ο Αλέξανδρος Παπαθανασίου, απουσιάζουν τελείως.

Προσωρινά αποτελέσματα της έρευνας του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών

Η συγκέντρωση όλων αυτών των δεδομένων αποτέλεσε το πρώτο στάδιο της έρευνάς μας στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Κάθε στοιχείο που είδε το φως της δημοσιότητας όλα αυτά τα χρόνια, οι επίσημες ανακοινώσεις του καθεστώτος, οι πληροφορίες που δημοσιεύτηκαν στον παράνομο τύπο της εποχής, οι αγγελίες κηδειών στις εφημερίδες, οι κάθε προέλευσης λίστες που έκαναν την εμφάνισή τους μετά τη μεταπολίτευση, οι προανακριτικές και ανακριτικές έρευνες, οι συνεντεύξεις συγγενών, οι καταθέσεις μαρτύρων στη δίκη του 1975, συγκεντρώνονται, αποδελτιώνονται, συσχετίζονται κριτικά, αναζητείται η γενεαλογία τους, εντοπίζονται οι αλληλοεπικαλύψεις, οι παρανοήσεις, τα λάθη στην αντιγραφή και οι μεταξύ τους παρεκκλίσεις. Η έρευνα προχωρά έτσι στη συγκρότηση ενός καταλόγου, ο οποίος παραμένει προσωρινός, καθώς εξακολουθεί συνεχώς να εμπλουτίζεται και να διορθώνεται. Για κάθε περίπτωση συγκροτείται ένας ιδιαίτερος φάκελος, με βιογραφικά στοιχεία, τις συνθήκες θανάτου και αναλυτική παράθεση όλων των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν με συγκεκριμένα στοιχεία.

Μέχρι τη στιγμή αυτή, έχουν καταγραφεί εικοσιτέσσερις (24) πλήρως τεκμηριωμένες περιπτώσεις, όπως καταγράφονται συνοπτικά στον συνημμένο κατάλογο. Παράλληλα, έχει συγκροτηθεί ένας κατάλογος δεκαέξι (16) ανωνύμων περιπτώσεων που είχε θεωρηθεί σε κάποια στιγμή της διαδικασίας ότι «προκύπτουν βασίμως» ως νεκροί, από επίσημες, επώνυμες και σχετικά αξιόπιστες καταθέσεις, με συγκεκριμένα στοιχεία. Τέλος, η έρευνα έχει θέσει στο μικροσκόπιο τριάντα (30) επώνυμες περιπτώσεις, που εμφανίζονται επίμονα στους περισσότερους καταλόγους από το 1974 μέχρι και σήμερα, χωρίς να έχουν ποτέ τεκμηριωθεί. Όλες αυτές οι ανώνυμες και οι αμφιλεγόμενες επώνυμες περιπτώσεις παραμένουν σε εκκρεμότητα, προκειμένου να διερευνηθούν περισσότερο, προτού αποφασιστεί οριστικά να υιοθετηθούν ή να απορριφθούν.

Οι τραυματίες

Ένα δεύτερο σκέλος της έρευνας προς την ίδια κατεύθυνση είναι η καταγραφή των τραυματιών. Όπως αναφέραμε ήδη, η προκαταρκτική έρευνα πιστοποίησε 1.103 τραυματίες, βάσει των καταστάσεων που απέστειλαν στον Δ. Τσεβά τα νοσοκομεία, οι κλινικές και ορισμένοι μεμονωμένοι ιατροί. Όπως όμως παραδέχεται και ο ίδιος ο εισαγγελέας, σε αυτούς πρέπει να προστεθεί και «ανεξακρίβωτον πλήθος ετέρων πολιτών», οι οποίοι «ή εφυγαδεύοντο υπό των ιατρών, ή ενοσηλεύοντο οίκοι, ή και ουδαμού προς νοσηλεία κατέφυγον, φοβούμενοι προφανώς δυσαρέστους δι' αυτούς ή τας οικογενείας των εξελίξεις». Είναι ενδεικτικό του κλίματος μέσα στο οποίο εξελίσσονταν τα δραματικά γεγονότα εκείνων των ημερών, το γεγονός ότι με σχετική διαταγή που εξέδωσε στις 17.11.1973, ο τότε επικεφαλής των Ενόπλων Δυνάμεων στρατηγός Ζαγοριανάκος έλαβε μέριμνα να απαγορεύσει ρητά «την προσωρινήν περιθαλψιν κατ' οίκον προσώπων μη ενοικούντων μετά της οικογενείας ήτις παρέχει την περίθαλψιν, εάν τούτο δεν δηλωθή εντός τριών ωρών εις την οικείαν αστυνομικήν αρχήν».

Ο αριθμός αυτών των θυμάτων που δεν νοσηλεύθηκαν επίσημα παραμένει προς διερεύνηση, να σημειώσουμε πάντως ότι ορισμένες εκτιμήσεις ανεβάζουν το σύνολο των τραυματιών (νοσηλευθέντων και μη) σε 2.000 περίπου. Αν και είναι πρώιμο ακόμη στο παρόν στάδιο της έρευνάς μας να μιλήσουμε με απόλυτους αριθμούς, είναι προφανές ότι οι εκτιμήσεις αυτές είναι μάλλον συντηρητικές και βρίσκονται σε δυσαρμονία με τα στατιστικά δεδομένα από τη διεθνή εμπειρία σε αντίστοιχες περιπτώσεις της περιόδου εκείνης (Γαλλικός Μάης του 1968, Αμερικάνικο Αντιπολεμικό Κίνημα 1968-1970). Σε όλες εκείνες τις περιπτώσεις, οι μη νοσηλευθέντες ήταν πάντοτε πολλαπλάσιοι των νοσηλευθέντων, και μάλιστα σε καθεστώς

όπου το αντικίνητρο για τη νοσηλεία, το ενδεχόμενο δηλαδή διώξεων κατά των τραυματιών που θα προσέφευγαν για περίθαλψη, ήταν κατά τεκμήριο μικρότερο, απ' όσο στην περίπτωση της Ελλάδας του 1973.

Στο πλαίσιο της έρευνας του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών επιχειρείται και στο ζήτημα αυτό η συγκέντρωση, η αποδελτίωση και ο επιστημονικός έλεγχος όλου του υπάρχοντος υλικού, αλλά και ο εντοπισμός συμπληρωματικών στοιχείων. Το ζητούμενο βέβαια στην περίπτωση αυτή δεν είναι μόνον ο αριθμός ή η ταύτιση των ονομάτων, αλλά και οι πληροφορίες που προκύπτουν για το χρόνο, τον τόπο και τις συνθήκες τραυματισμού, καθώς και προσωπικά στοιχεία των θυμάτων (ηλικία, φύλο, απασχόληση κ.τ.λ.). Μια προκαταρκτική στατιστική επεξεργασία των στοιχείων που διαθέτουμε έως τη στιγμή αυτή, μας δίνει ενδιαφέρουσες εικόνες γύρω από το προφίλ των ατόμων που βρέθηκαν στα γεγονότα και, κατά τεκμήριο, πρωτοστάτησαν στις συγκρούσεις. Βλέπουμε ότι στον τομέα αυτό πλειοψηφούν τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως εργατοτεχνίτες (26,7%) και έπονται οι φοιτητές (17,1%), οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (15,8%) και οι μαθητές (10,3%). Ηλικιακά, πλειοψηφούν μεταξύ τους οι νέοι 22 χρονών (13,3%), 16 χρονών (12,8%) και 20 χρονών (12,7%), ενώ αμέσως μετά έπονται εκείνοι που ήταν 18 και 24 χρονών (9%).

Η επεξεργασία εξάλλου των συνθηκών του τραυματισμού τους, μας δίνει μια παράμετρο για να παρακολουθήσουμε βαθμδόν την εξέλιξη των διαδηλώσεων και την ένταση των συγκρούσεων χρονικά και τοπικά. Αλλά ο τόπος και ο χρόνος, σε συνδυασμό με τον τρόπο τραυματισμού (κλομπς, δακρυγόνα, σφαίρες κ.τ.λ.), μας δίνει και ένα νήμα για να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της συμπεριφοράς του καθεστώτος και την πορεία της επιχειρήσης καταστολής. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο αντιεισαγγελέας Ιωάννης Ζαγκίνης, στην εισήγησή του προς το Συμβούλιο Εφετών το 1975, χωρίς να διαθέτει πλήρη στοιχεία για το σύνολο των τραυματιών, θεώρησε ότι σε 124 τουλάχιστον περιπτώσεις υπήρξε σαφής ανθρωποκτόνος πρόθεση εκ μέρους των δυνάμεων καταστολής. Πρόκειται κυρίως για περιπτώσεις στις οποίες ο τραυματισμός προέκυψε από τη χρήση πυροβόλων όπλων.

Η παρατήρηση αυτή μας φέρνει στην άλλη μεγάλη ενότητα που απασχολεί την έρευνα, δηλαδή τα γεγονότα που αφορούν στην αντίπερα όχθη, στο επίπεδο της πολιτικής, της στρατηγικής αλλά και της τακτικής. Μεταξύ των στοιχείων που αφορούν στους τραυματισμούς και τους φόνους, είναι και η ιδιότητα του αυτουργού (στρατιωτικός, αστυνομικός, κ.τ.λ.). Μια στατιστική επεξεργασία λοιπόν των αυτουργών υπό αυτή την άποψη, και μόνο σε ό,τι αφορά τις περιπτώσεις που, από την ανάκριση θεωρήθηκαν ανθρωποκτονίες και απόπειρες ανθρωποκτονιών, δίνει ένα ενδιαφέρον αποτέλεσμα, με τα Σώματα Ασφαλείας να προηγούνται έναντι του Στρατού και στα

δύο αυτά πεδία (54% έναντι 46% στις ανθρωποκτονίες και 64% έναντι 36% στις απόπειρες). Εάν προσθέταμε και τους απλούς τραυματισμούς (κλώσεις κ.τ.λ.), η διαφορά θα ενισχυόταν πολύ περισσότερο.

Συμπληρωματικά, η έρευνα περιλαμβάνει επίσης την αναλυτική προσέγγιση του πλούσιου φωτογραφικού και κινηματογραφικού υλικού καρέ-καρέ, τη χαρτογραφική απεικόνιση των διαδηλώσεων, των συγκρούσεων, των κινήσεων των δυνάμεων καταστολής, τη γεωγραφική και χρονολογική κατανομή των θυμάτων, κ.ο.κ.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΑΛΛΙΒΡΕΤΑΚΗΣ*

* Ο Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, μέλος τότε της Φοιτητικής Επιτροπής Αγώνα και πρόεδρος της συνέλευσης της Φιλοσοφικής Σχολής στο Πολυτεχνείο στις 16 Νοεμβρίου 1973, είναι σήμερα ιστορικός, διευθυντής ερευνών στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Επώνυμοι νεκροί των γεγονότων του Νοεμβρίου 1973 κατά χρονολογική κατάταξη

(προσωρινός κατάλογος)

1. Σπυρίδων Κοντομάρης του Αναστασίου, 57 ετών, δικηγόρος (πρώην βουλευτής Κερκύρας της Ένωσης Κέντρου), κάτοικος Αγίου Μελετίου, Αθήνα. Στις 16.11.1973, γύρω στις 20.30-21.00, ενώ βρισκόταν στη διασταύρωση οδών Γεωργίου Σταύρου & Σταδίου, προσβλήθηκε από δακρυγόνα αέρια που έρριχνε η Αστυνομία κατά των διαδηλωτών, με αποτέλεσμα να υποστεί έμφραγμα του μυοκαρδίου. Μεταφέρθηκε στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ., όπου διαπιστώθηκε ο θάνατός του.

2. Διομήδης Κομνηνός του Ιωάννη, 17 ετών, μαθητής, κάτοικος Λευκάδος 7, Αθήνα. Στις 16.11.1973, μεταξύ 21.30 και 21.45, ενώ βρισκόταν μαζί με άλλους διαδηλωτές στη διασταύρωση των οδών Αβέρωφ & Μάρνη, τραυματίστηκε θανάσιμα στην καρδιά από πυρά που έρριξαν εναντίον του άνδρες της φρουράς του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως. Μεταφέρθηκε στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ. και από εκεί, νεκρός πλέον, στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών (όπως λεγόταν τότε το Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο).

3. Σωκράτης Μιχαήλ, 57 ετών, εμπειρογνώμων ασφαλιστικής εταιρείας, κάτοικος Περιστερίου Αττικής. Στις 16.11.1973, μεταξύ 21.00 και 22.30, ενώ βρισκόταν μεταξύ των οδών Μπουμπουλίνας και Σόλωνος, προσβλήθηκε από δακρυγόνα αέρια που έρριχνε η Αστυνομία κατά των διαδηλωτών, με αποτέλεσμα να υποστεί απόφραξη της αριστεράς στεφανιαίας. Μεταφέρθηκε ημιθανής στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ. (Γ' Σεπτεμβρίου), όπου και πέθανε.

4. Toril Margrethe Engeland του Per Reidar, 22 ετών, φοιτήτρια από το Molde της Νορβηγίας. Στις 16.11.1973, γύρω στις 23.30, τραυματίστηκε θανάσιμα στο στήθος από πυρά της φρουράς του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως. Μεταφέρθηκε από διαδηλωτές στο ξενοδοχείο «Ακροπόλ» και αργότερα, νεκρή ήδη, στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ι.Κ.Α. Ανακριβώς είχε αναφερθεί αρχικά από την Αστυνομία ως «Αιγυπία Τουριλ Τεκλέτ» και η παρεξήγηση αυτή επιβιώνει ακόμη σε κάποιους «καταλόγους νεκρών».

5. Βασίλειος Φάμελλος του Παναγιώτη, 26 ετών, ιδιωτικός υπάλληλος, από τον Πύργο Ηλείας, κάτοικος Κάσου 1, Κυψέλη, Αθήνα. Στις 16.11.1973, γύρω στις 23.30, τραυματίστηκε θανάσιμα στο κεφάλι από πυρά της φρουράς του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως. Μεταφέρθηκε από διαδηλωτές στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ. και από εκεί, νεκρός πλέον, στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών.

6. Γεώργιος Σαμούρης του Ανδρέα, 22 ετών, φοιτητής Παντείου, από την Πάτρα, κάτοικος πλατείας Κουντουριώτου 7, Κουκάκι. Στις 16.11.1973 γύρω στις 24.00, ενώ βρισκόταν στην ευρύτερη περιοχή του Πολυτεχνείου (Καλλιδρομίου και Ζωσιμάδων), τραυματίστηκε θανάσιμα στον τράχηλο από πυρά της αστυνομίας. Μεταφέρθηκε στο πρόχειρο ιατρείο του Πολυτεχνείου, όπου απεβίωσε. Από εκεί μεταφέρθηκε στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ι.Κ.Α. Ανακριβώς είχε αναφερθεί αρχικά από την Αστυνομία ως «Χαμουρλής».

7. Δημήτριος Κυριακόπουλος του Αντωνίου, 35 ετών, οικοδόμος, από τα Καλάβρυτα, κάτοικος Περιστερίου Αττικής. Κατά τις βραδυνές ώρες της 16.11.1973 ενώ βρισκόταν στην περιοχή του Πολυτεχνείου, προσβλήθηκε από δακρυγόνα αέρια και στη συνέχεια κτυπήθηκε από αστυνομικούς με συμπαγείς ράβδους, συνεπεία των οποίων πέθανε, από οξεία ρήξη αορτής, τρεις ημέρες αργότερα, στις 19.11.1973, ενώ μεταφερόταν στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ.

8. Σπύρος Μαρίνος του Διονυσίου, επονομαζόμενος Γεωργαράς, 31 ετών, ιδιωτικός υπάλληλος, από την Εξωχώρα Ζακύνθου. Κατά τις βραδυνές ώρες της 16.11.1973, ενώ βρισκόταν στην περιοχή του Πολυτεχνείου, κτυπήθηκε από αστυνομικούς με συμπαγείς ράβδους, και υπέστη κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις. Μεταφέρθηκε στο Θεραπευτήριο Πεντέλης, όπου πέθανε τη Δευτέρα, 19.11.1973, από οξύ αγγειακό εγκεφαλικό επεισόδιο. Τάφηκε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, όπου στις 9.9.1974, έγινε τελετή στη μνήμη του.

9. Νικόλαος Μαρκούλης του Πέτρου, 24 ετών, εργάτης, από το Παρθένι Θεσσαλονίκης, κάτοικος Χρηστομάνου 67, Σεπόλια, Αθήνα, εργάτης. Κατά τις πρωινές ώρες της 17.11.1973, ενώ βάδιζε στην πλατεία Βάθης, τραυματίστηκε στην κοιλιά από ριπή στρατιωτικής περιπόλου. Μεταφέρθηκε στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών, όπου πέθανε τη Δευτέρα 19.11.1973.

10. Αικατερίνη Αργυροπούλου σύζυγος Αγγελή, 76 ετών, κάτοικος Κέννεντυ και Καλύμνου, Άγιοι Ανάργυροι Αττικής. Στις 10.00 της 17.11.1973, ενώ βρισκόταν στην αυλή του σπιτιού της, τραυματίστηκε στην πλάτη από σφαίρα. Διακομίστηκε στην κλινική «Παρμακάριστος» (Κάτω Πατήσια), όπου νοσηλεύτηκε επί ένα μήνα και κατόπιν μεταφέρθηκε στο σπίτι της, όπου πέθανε συνεπεία του τραύματός της μετά από ένα εξάμηνο (Μάιος 1974).

11. Στυλιανός Καραγεώργης του Αγαμέμνονος, 19 ετών, οικοδόμος, κάτοικος Μιαούλη 38, Νέο Ηράκλειο Αττικής. Στις 10.15 το πρωί της 17.11.1973, ενώ βρισκόταν μαζί με άλλους διαδηλωτές στην οδό Πατησίων, μεταξύ των κινηματογράφων «ΑΕΛΛΩ» και «ΕΛΛΗΝΙΣ», τραυματίστηκε από ριπή πολυβόλου που έρριξε εναντίον τους περίπολος πεζοναυτών που επέβαινε ενός τεθωρακισμένου οχήματος. Μεταφέρθηκε στο Κ.Α.Τ., όπου πέθανε μετά από 12 μέρες, στις 30.11.1973.

12. Μάρκος Καραμανής του Δημητρίου, 23 ετών, ηλεκτρολόγος, από τον Πειραιά, κάτοικος Χίου 35, Αιγάλεω. Στις 10.30 περίπου το πρωί της 17.11.1973, ενώ βρισκόταν στην ταράτσα πολυκατοικίας επί της πλατείας Αιγύπτου 1, τραυματίστηκε θανάσιμα στο κεφάλι από πυρά της στρατιωτικής φρουράς που ενέδρευε στην ταράτσα του Ο.Τ.Ε. (αυτουργός ο ανθυπολοχαγός Ιωάννης Λυμπέρης, 573ου Τάγματος Πεζικού). Μεταφέρθηκε στην κλινική «Παντάνασσα» (πλατεία Βικτωρίας), όπου διαπιστώθηκε ο θάνατός του.

13. Αλέξανδρος Σπαρτίδης του Ευστρατίου, 16 ετών, μαθητής, από τον Πειραιά, κάτοικος Αγίας Λαύρας 80, Αθήνα. Στις 10.30 με 11.00 περίπου το πρωί της 17.11.1973, ενώ βάδιζε στη διασταύρωση των οδών Πατησίων και Κότσικα, τραυματίστηκε θανάσιμα στην κοιλιά από πυρά της στρατιωτικής φρουράς που ενέδρευε στην ταράτσα του Ο.Τ.Ε. (αυτουργός ο ανθυπολοχαγός Ιωάννης Λυμπέρης, 573ου Τάγματος Πεζικού). Με διαμπερές τραύμα μεταφέρθηκε στο Κ.Α.Τ., όπου τον βρήκε νεκρό ο πατέρας του.

14. Δημήτριος Παπαϊωάννου, 60 ετών, διευθυντής ταμείου αλευρο-

βιομηχάνων, κάτοικος Αριστομένους 105, Αθήνα. Γύρω στις 11.30 της 17.11.1973, ενώ βρισκόταν στην πλατεία Ομονοίας, προσβλήθηκε από δακρυγόνα αέρια που έριχνε η Αστυνομία. Μεταφέρθηκε στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ., όπου διαπιστώθηκε ο θάνατός του, συνεπεία εμφράγματος.

15. Γεώργιος Γερισιδής του Αλεξάνδρου, 47 ετών, εφοριακός υπάλληλος, κάτοικος Ελπίδος 29, Νέο Ηράκλειο Αττικής. Στις 12.00 της 17.11.1973, ενώ βρισκόταν μέσα στο αυτοκίνητό του στα Νέα Λιόσια, τραυματίστηκε θανάσιμα στο κεφάλι από πυρά που διέσχισαν τον ουρανό του αυτοκινήτου. Μεταφέρθηκε στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών, όπου πέθανε αυθημερόν.

16. Βασιλική Μπεκιάρη του Φωτίου, 17 ετών, εργαζόμενη μαθήτρια, από τα Αμπελάκια Βάλτου Αιτωλοακαρνανίας, κάτοικος Μεταγένους 8, Νέος Κόσμος. Στις 12.00 το μεσημέρι της 17.11.1973, ενώ βρισκόταν στην ταράτσα του σπιτιού της, τραυματίστηκε θανάσιμα στον αυχένα από πυρά. Μεταφέρθηκε στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών και στη συνέχεια στον «Ευαγγελισμό», όπου πέθανε αυθημερόν.

17. Δημήτρης Θεοδωράς του Θεοφάνους, 5 $\frac{1}{2}$ ετών, κάτοικος Ανακρέοντος 2, Ζωγράφου. Στις 13.00, της 17.11.1973, ενώ διέσχισε με τη μητέρα του τη διασταύρωση της οδού Ορεινής Ταξιαρχίας με τη λεωφόρο Παπάγου στου Ζωγράφου, τραυματίστηκε θανάσιμα στο κεφάλι από πυρά στρατιωτικής περιπόλου με επικεφαλής αξιωματικό (πιθανόν ο ήλιος Σπυρίδων Σταθάκης του Κ.Ε.Τ/Θ), που βρισκόταν ακροβολισμένη στο λόφο του Αγίου Θεράποντος. Εξέπνευσε ακαριαία και όταν μεταφέρθηκε στο Νοσοκομείο των Παίδων, απλώς διαπιστώθηκε ο θάνατός του.

18. Αλέξανδρος Βασιλείος (Μπασρί) Καρακάς, 43 ετών, Αφγανός τουρκικής υπηκοότητας, ταχυδακτυλουργός, κάτοικος Μύρων 10, Άγιος Παντελεήμονας, Αθήνα. Στις 13.00, της 17.11.1973, ενώ βάδιζε με τον 13χρονο γιό του στη διασταύρωση των οδών Χεύδεν και Αχαρνών, τραυματίστηκε θανάσιμα στην κοιλιά από ριπή μυδραλίου τεθωρακισμένου στρατιωτικού οχήματος. Μεταφέρθηκε απευθείας στο νεκροτομείο, όπου διαπιστώθηκε ο θάνατός του.

19. Αλέξανδρος Παπαθανασίου του Σπυρίδωνος, 59 ετών, συνταξιούχος εφοριακός, από το Κεράσσοβο Αιτωλοακαρνανίας, κάτοικος Νάξου 116, Αθήνα. Στις 13.30 της 18.11.1973, ενώ βάδιζε με τις ανήλικες κόρες

του στη διασταύρωση των οδών Δροσοπούλου και Κύθνου, απέναντι από το ΙΣΤ' Αστυνομικό Τμήμα, βρέθηκε εν μέσω πυρών, προερχομένων από τους αστυνομικούς του Τμήματος, με αποτέλεσμα να πάθει συγκοπή. Μεταφέρθηκε στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών, όπου διαπιστώθηκε ο θάνατός του.

20. Ανδρέας Κούμπος του Στεργίου 63 ετών, βιοτέχνης, από την Καρδίτσα, κάτοικος Αμαλιάδος 12, Κολωνός. Γύρω στις 11.00 με 12.00 της 18.11.1973, ενώ βάδιζε στη διασταύρωση των οδών Γ' Σεπτεμβρίου και Καποδιστρίου, τραυματίστηκε στη λεκάνη από πυρά μυδραλίου τεθωρακισμένου στρατιωτικού οχήματος. Μεταφέρθηκε στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ., κατόπιν στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών και τέλος στο Κ.Α.Τ., όπου και πέθανε στις 30.1.1974.

21. Μιχαήλ Μυρογιάννης του Δημητρίου, 20 ετών, ηλεκτρολόγος, από τη Μυτιλήνη, κάτοικος Ασημάκη Φωτήλα 8, Αθήνα. Στις 12.00 το μεσημέρι της 18.11.1973, ενώ βάδιζε στη διασταύρωση των οδών Πατησίων και Στουρνάρη, τραυματίστηκε θανάσιμα στο κεφάλι από πυρά περιστρόφου αξιωματικού του Στρατού (αυτουργός ο συνταγματάρχης Νικόλαος Ντερτιλής). Μεταφέρθηκε στο Σταθμό Πρώτων Βοηθειών του Ε.Ε.Σ. σε κωματώδη κατάσταση και κατόπιν στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών, όπου πέθανε αυθημερόν.

22. Κυριάκος Παντελεάκης του Δημητρίου, 44 ετών, δικηγόρος, από την Κροκεία Λακωνίας, κάτοικος Φερρών 5, Αθήνα. Στις 12.00 με 12.30 το μεσημέρι της 18.11.1973, ενώ βάδιζε στη διασταύρωση των οδών Πατησίων και Γλάδστωνος, τραυματίστηκε θανάσιμα από πυρά διερχομένου άρματος μάχης. Μεταφέρθηκε στο Ρυθμιστικό Κέντρο Αθηνών, όπου και πέθανε στις 27.12.1973.

23. Ευστάθιος Κολιναίτης, 47 ετών, από τον Πειραιά, κάτοικος Νικολόλεως 4, Καματερό Αττικής. Κτυπήθηκε στις 18.11.1973 από αστυνομικούς με συμπαγείς ράβδους, και υπέστη κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις, συνεπεία των οποίων πέθανε στις 21.11.1973.

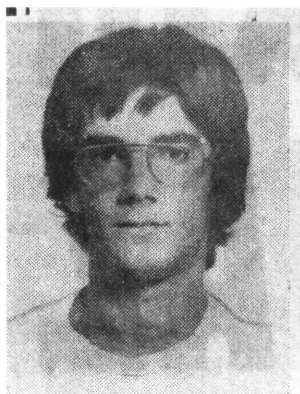
24. Ιωάννης Μικρώνης του Αγγέλου, 22 ετών, φοιτητής στο τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών, από την Άνω Αλίσσο Αχαΐας. Συμμετείχε στην κατάληψη του Πανεπιστημίου Πατρών. Κτυπήθηκε μετά τα γεγονότα, υπό συνθήκες που παραμένουν ακόμη αδιευκρίνιστες. Συνεπεία της κακοποίησής του υπέστη ρήξη του ήπατος, εξαι-

τίας της οποίας πέθανε στις 17.12.1973 στο Λαϊκό Νοσοκομείο Αθηνών, όπου νοσηλευόταν. Σύμφωνα με ορισμένες ενδείξεις, ο τραυματισμός του συνέβη στην Πάτρα, άλλες όμως πληροφορίες τον τοποθετούν στην Αθήνα. Η περίπτωση του παραμένει υπό έρευνα. Σε ορισμένους καταλόγους νεκρών αναφέρεται ανακριβώς ως «Κώστας Μικρώνης».

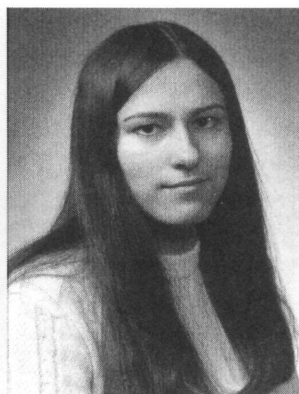
ΕΠΩΝΥΜΟΙ ΝΕΚΡΟΙ
ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1973
ΚΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ

Σπύρος Κοντομάρης, 57

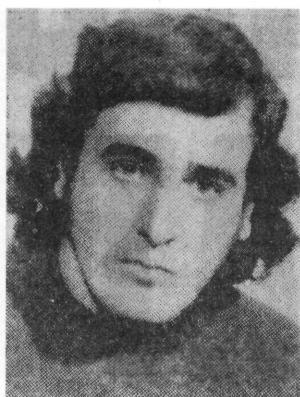
Διομήδης Κομνινός, 17

Toril Margrethe Engeland, 22

Βασίλης Φάμελλος, 26

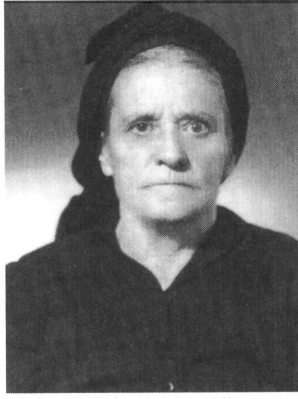
Γιώργος Σαμούρης, 22

Δημήτρης Κυριακόπουλος, 35

Νίκος Μαρκούλης, 24

Αικατερίνη Αργυροπούλου, 76

Στέλιος Καραγεώργης, 19

Μάρκος Καραμανής, 23

Αλέξανδρος Σπαρτίδης, 16

Δημήτρης Παπαϊωάννου, 60

Γεώργιος Γερπσιδης, 47

Βασιλική Μπεκιάρη, 17

Δημήτρης Θεοδωράς, 5

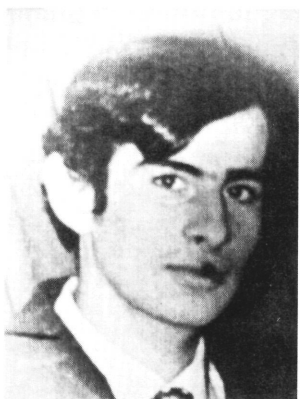
Αλέξ. Μπαρσί Κάρακας, 43

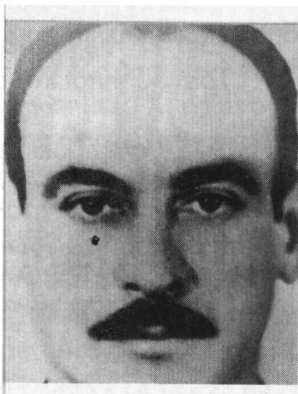
Αλέξανδρος Παπαθανασίου, 59

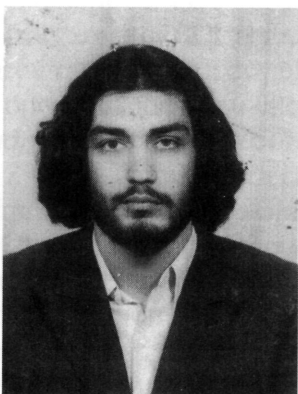
Ανδρέας Κούμπος, 63

Μιχάλης Μυρογιάννης, 20

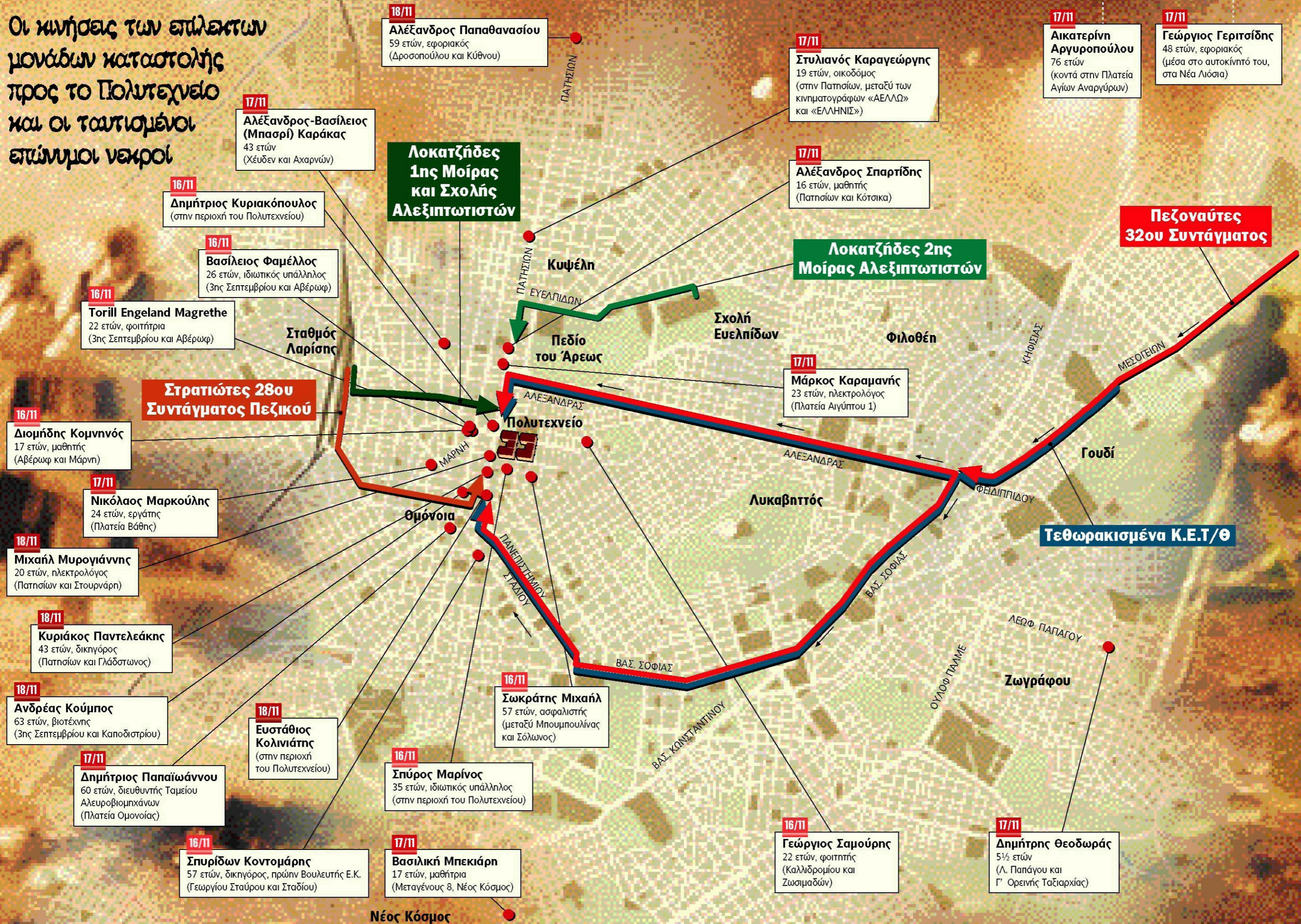
Κυριάκος Παντελεάκης, 44

Γιάννης Μικρώνης, 22

Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ερευνητικό Έργο
«Τεκμηριώνοντας τα γεγονότα του Νοεμβρίου 1973).

Οι κινήσεις των επίλεκτων μονάδων καταστολής προς το Πολυτεχνείο και οι ταυτισμένοι επίσημοι νεκροί

Λοκατζήδες 1ης Μοίρας και Σχολής Αλεξιπτωτιστών

Λοκατζήδες 2ης Μοίρας Αλεξιπτωτιστών

Πεζοναύτες 32ου Συντάγματος

Στρατιώτες 28ου Συντάγματος Πεζικού

Τεθωρακισμένα Κ.Ε.Τ/Θ

18/11
Αλέξανδρος Παπαθανασίου
59 ετών, εφοριακός
(Δροσπούλου και Κύθου)

17/11
Στυλιανός Καραγεώργης
19 ετών, οικοδόμος
(στην Πατσίων, μεταξύ των κινηματογράφων «ΑΕΛΛΩ» και «ΕΛΛΗΝΙΣ»)

17/11
Αικατερίνη Αργυροπούλου
76 ετών
(κοντά στην Πλατεία Αγίων Αναργύρων)

17/11
Γεώργιος Γερισιδής
48 ετών, εφοριακός
(μέσα στο αυτοκίνητό του, στα Νέα Λίδια)

17/11
Αλέξανδρος-Βασίλειος (Μπασρί) Καράκας
43 ετών
(Χέυδεν και Αχαρνών)

16/11
Δημήτριος Κυριακόπουλος
(στην περιοχή του Πολυτεχνείου)

17/11
Αλέξανδρος Σπαρτίδης
16 ετών, μαθητής
(Πατσίων και Κότσα)

16/11
Βασίλειος Φαμέλλος
26 ετών, ιδιωτικός υπάλληλος
(3ης Σεπτεμβρίου και Αβέρωφ)

16/11
Torill Engeland Magrethe
22 ετών, φοιτήτρια
(3ης Σεπτεμβρίου και Αβέρωφ)

16/11
Διομήδης Κομνηνός
17 ετών, μαθητής
(Αβέρωφ και Μάρνη)

17/11
Νικόλαος Μαρκούλης
24 ετών, εργάτης
(Πλατεία Βάθης)

18/11
Μιχαήλ Μυρογιάννης
20 ετών, ηλεκτρολόγος
(Πατσίων και Στουρνάρη)

18/11
Κυριάκος Παντελέακης
43 ετών, δικηγόρος
(Πατσίων και Γλάδστωνος)

18/11
Ανδρέας Κούμπος
63 ετών, βιοτέχνης
(3ης Σεπτεμβρίου και Καποδιστρίου)

17/11
Δημήτριος Παπαϊωάννου
60 ετών, διευθυντής Ταμείου Αλευροβιομηχανών
(Πλατεία Ομοιοίας)

16/11
Σπυρίδων Κοντομάρης
57 ετών, δικηγόρος, πρώην Βουλευτής Ε.Κ.
(Γεωργίου Σταύρου και Σταδίου)

17/11
Βασιλική Μπεκιάρη
17 ετών, μαθήτρια
(Μεταγένους 8, Νέος Κόσμος)

16/11
Σωκράτης Μιχαήλ
57 ετών, ασφαλιστής
(μεταξύ Μπουμπουλίνας και Σόλωνος)

16/11
Σπύρος Μαρίνος
35 ετών, ιδιωτικός υπάλληλος
(στην περιοχή του Πολυτεχνείου)

16/11
Γεώργιος Σαμούρης
22 ετών, φοιτητής
(Καλλιδρομίου και Ζωσιμαδών)

17/11
Δημήτρης Θεοδωράς
5½ ετών
(Λ. Παπάγου και Γ' Ορεινής Ταξιαρχίας)

Νέος Κόσμος